

MOCIJSKA TVORBA U DJECE VRTIĆKE DOBI

Čovo, Kristina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:578598>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

MOCIJSKA TVORBA U DJECE VRTIĆKE DOBI

KRISTINA ČOVO

Split, 2022.

Odsjek za rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Studij: preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

MOCIJSKA TVORBA U DJECE VRTIĆKE DOBI

Studentica:

Kristina Čovo

Mentorica:

doc. dr. sc. Anđela Milinović Hrga

Split, rujan 2022.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. RJEČOTVORJE	2
2.1. Tvorbeni načini	2
3. IMENICE	5
3.1. Leksičke osobine imenica	5
3.2. Gramatičke osobine imenica	6
4. MOCIJSKA TVORBA	9
4.1. Mocijski parnjaci	11
4.2. Mocijski sufiksi	12
4.3. Imenice kod kojih se ne može tvoriti mocijski parnjak	14
5. UPOTREBA ŽENSKOGA MOCIJSKOGA PARNJAKA	16
5.1. Mocijski (ne)par	17
6. MOCIJSKE TVORENICE U DJECE VRTIĆKE DOBI	19
7. ZAKLJUČAK	25
LITERATURA	26
Sažetak	28
Abstract	29

1. UVOD

Tijekom povijesti obično su muškarci radili, a žene su većinom bile kod kuće pa su u hrvatskom jeziku nazivi za zanimanja u ženskom rodu najčešće označavali ženu koja je udana za muškarca koji se bavi nekim zanimanjem. Primjerice, *majstorica* je označavala majstorovu ženu, njegovu suprugu, a ne ženu majstora. U prošlosti je imenica *profesorica* označavala profesorovu ženu, a ne ženu sa zanimanjem profesora, to se mijenja istodobno s protokom vremena, promjerom društvenih okolnosti u vrijeme nakon Drugoga svjetskoga rata, kada se žene češće uključuju u tržište rada (Milinović Hrga, 2018: 7). Za očekivati je da se paralelno s takvim promjenama ukloni neravnopravnost spolova i iz jezika. Nažalost, i danas ima situacija kada to nije tako.

Cilj je ovoga rada prikazati mocijsku tvorbu, to jest tvorbu muško-ženskih parnjaka u hrvatskom jeziku s posebnim osvrtom na takvu tvorbu u djece vrtićke dobi. U uvodnom se dijelu donosi definicija rječotvorja te se opisuju i opimjeruju tvorbeni načini. Nadalje se daje definicija imenica te se govori o njihovim leksičkim i gramatičkim osobinama. U radu se naglasak stavlja na muško-ženske parnjake za imenice koje znače vršitelja radnje pa se detaljnije prikazuje i njihova tvorba. U teorijskom pregledu donose se, katkad oprečne, definicije temeljnih pojmova vezanih za mocijsku tvorbu: mocija, mocijski sufixi i mocijski parnjaci. Kratko se prikazuje podjela na mocijske sufixe za ženski i muški mocijski parnjak. Također se detaljnije progovara o upotrebi ženskoga mocijskoga parnjaka, to jest o dvjema različitim upotrebnim situacijama.

U završnom dijelu rada prikazuju se primjeri dječje tvorbe muško-ženskih parnjaka za imenice koje znače djelatnost, a koji su prikupljeni neformalnim razgovorom. U raščlambi tih primjera promatraju se situacije kada se javlja problem s uporabom muškog parnjaka za vršiteljicu radnje i obrnuto, a koje djeca uglavnom s lakoćom razrješuju stvarajući različite tvorenice, kako one koje pripadaju hrvatskom standardnom jeziku tako i one izvan standarda, ali u okviru hrvatskoga jezika kao sustava.

2. RJEČOTVORJE

Pojam *rječotvorje* ili *tvorba riječi* ima dva značenja. U prvom redu označuje proces, a u drugom redu jezikoslovnu disciplinu (Babić, 2002: 23). Tvorba je riječi jezična pojava koja objašnjava nastajanje nove riječi od jedne ili više njih te se još naziva i rječotvorje (Barić i sur., 1997: 285). Ona također označuje lingvističku disciplinu koja proučava načine i tipove nastanka novih riječi (Babić, 2002: 23). Težak i Babić (1994: 142) tvorbu riječi definiraju kao mijenjanje oblika riječi kako bi nastala nova riječ.

U tvorbenom sustavu hrvatskoga standardnoga jezika sudjeluju sve riječi koje su njegove sastavnice, ali i posuđenice, odnosno riječi iz nekog drugog jezika. Riječ koja je polazišna točka u procesu tvorbe riječi naziva se *osnovna riječ*, a ona koja tim procesom nastaje naziva se *tvorenica*. Između tih dviju riječi javlja se *tvorbena veza* koja se pojavljuje na dvjema razinama, na glasovnoj ili izraznoj i semantičkoj ili sadržajnoj (Barić i sur., 1997: 285-286).

Tvorbene su riječi one čijim rastavljanjem možemo vidjeti kako su nastale, a netvorbene su one koje ne mogu činiti tvorbenu vezu ni s jednom riječju (Babić, 2002: 25). Netvorbene riječi, ili drugim nazivom nemotivirane, jednostavne, one su riječi kod kojih ne možemo jasno odrediti kako su nastale (Težak i Babić, 1994: 142). Za primjer tvorbenih riječi Babić (2002: 25) navodi *kesten* i *kestenast*. Te dvije riječi imaju zajednički dio odnosno osnovu. Za primjer netvorbenih riječi navodi riječi *žumanjak*, *žumance* i *žumanac*.

Nove riječi nastaju na temelju tvorbenog uzorka koji čine *osnovna riječ* i *tvorenica*, pod uvjetom da se između njih javlja tvorbena veza. *Tvorbena osnova* je onaj dio riječi koji ostaje nakon što uklonimo nastavke. Tvorbena osnova sadržava tvorbenu vezu te čini skup glasova koji su isti za osnovnu riječ i tvorenicu. *Tvorbena analiza* je postupak rastavljanja tvorenice na tvorbene dijelove, koji nam govori kako je nastala riječ (Barić i sur., 1997: 290).

2.1. Tvorbeni načini

Postoje dva osnovna tvorbena načina, a to su izvođenje ili derivacija i slaganje ili kompozicija. Izvođenje je tvorbeni način u kojem nova riječ nastaje od jedne osnove, a novonastala riječ naziva se izvedenica ili derivat. Slaganje je tvorbeni način u kojem nova riječ nastaje od dviju ili više osnova, a novonastala riječ naziva se složenica ili kompozit (Babić, 2002: 45). Složenica koja u drugom dijelu slaganja ima samostalnu riječ naziva se

čista složenica, a polysloženica je riječ u kojoj prvi dio riječi stoji kao atribut drugoj riječi, ali se ne deklinira.

Težak i Babić (1994: 142-148) izvođenje definiraju kao način tvorbe u kojem nova riječ nastaje tako da se na osnovu jedne riječi dodaju nastavci. Postoje dvije skupine nastavaka, oblični i tvorbeni. Tvorbeni nastavci, koji se još zovu i sufiksi, dodaju se na osnovu riječi, a da pritom nisu riječ ili osnova. Uporabom obličnih nastavaka tvori se novi oblik postojeće riječi, a korištenjem tvorbenih tvori se nova riječ. Kad je riječ o izvođenju, s obzirom na tvorbeno sredstvo postoji nekoliko tvorbenih načina: sufiksna tvorba, prefiksna tvorba, prefiksno-sufiksna tvorba.

Težak i Babić (1994: 147) kao definiciju slaganja navode istu definiciju kao i Babić (2002: 45). Pri slaganju najčešće se upotrebljava samoglasnik *o* tako da se slaže *osnova + o + osnova → nova riječ*. S obzirom na tvorbeno sredstvo to je čisto slaganje. Ako se uz slaganje dodaje i sufiks, riječ je složeno-sufiksnoj tvorbi.

Slaganje se može tvoriti i sraščivanjem i tada nastaju riječi koje se zovu sraslice (Babić, 2002). Sraščivanje je „spajanje bez spojnika -o- dviju sastavnica od kojih prva može biti ili osnova ili samostalna riječ, a druga je nužno riječ” (Hudeček i Mihaljević, 2019: 147).

Uz izvođenje, slaganje i sraščivanje, u rječotvorju se još govori o tvorbi složenih skraćenica i pomoćnom tvorbenom načinu preobrazbi u kojem riječ prelazi iz jedne vrste u drugu (Babić, 2002).

Autori Težak i Babić (1994: 142-150) navode sljedeće primjere za spomenute tvorbeno načine:

IZVOĐENJE

Prefiksna tvorba: *prefiks + riječ → nova riječ*

ne + djelo → nedjelo

Sufiksna tvorba: *osnova + nastavak → nova riječ*

sretn + ik → sretnik

mlad + ost → mladost

Prefiksno-sufiksna tvorba: *prefiks + osnova + sufiks → nova riječ*

za + peć + ak → zapećak

SLAGANJE

Čisto slaganje: *osnova + spojnik + osnova → nova riječ*

grad + o + načelnik → gradonačelnik

roman + o + pisac → romanopisac

Složeno-sufiksalna tvorba: *osnova + spojnik + osnova + sufiks → nova riječ*

čast + hlepiti → častohlepan

Polusloženice: *spomen-ploča, lovor-vijenac*

SRASTANJE *osnova + osnova → nova riječ*

blagdan, Očenaš, Starigrad

TVORBA SLOŽENIH SKRAĆENICA *Sjedinjene Američke Države – SAD*

PREOBRAZBA *To je mlada osoba. – pridjev*

Je li mlada odjevena? – imenica

3. IMENICE

Kako se u raščlambi donose primjeri imeničkih tvorenica, ovdje se posebno opisuju leksičke i gramatičke osobine imenica. „Imenice su riječi koje služe kao nazivi za pojave vanjskog svijeta i našega unutrašnjeg doživljavanja. One svijet predočuju kao skup pojedinačnih, nepromjenjivih i uvijek istih predmeta, onakav kakav se predočuje u jednom času kad zamislimo kao da je vrijeme stalo” (Barić i sur., 1997: 63).

3.1. Leksičke osobine imenica

Imenice su riječi kojima se obično pripisuje svojstvo predmetnosti (Barić i sur., 1997: 100). Predmet može biti istinski (npr. *knjiga*), neko opredmećeno svojstvo (npr. *čistina*) ili neki opredmećeni proces (npr. *čitanje*) (Marković. 2012: 231). Barić i sur. (1997: 100) imenice dijele u dvije kategorije, s obzirom na značenje te s obzirom na čovjekov dodir s onim što definiraju. S obzirom na značenje dijele se na vlastite i opće, a s obzirom na čovjekov dodir s onim što definiraju na stvarne i apstraktne.

Prema Barić i sur. (1997: 100) vlastite imenice su riječi koje imaju ulogu imena živog bića ili neke stvari ili pojave, a prema Težaku i Babiću (1994: 85) vlastite imenice su imena koja označuju točno jedno živo biće ili stvar. Težak i Babić (1994: 85) naglašavaju razliku između vlastite imenice i vlastitog imena pri čemu je vlastita imenica jedna riječ koja znači ime nekog bića, stvari ili pojave, a vlastito ime se može sastojati od više riječi, na primjer *Hrvatsko zagorje*.

Opće imenice Barić i sur. (1997: 100) definiraju kao riječi koje označavaju više predmeta s nekim zajedničkim karakteristikama, a Težak i Babić (1994: 85) ih definiraju kao ime jedne vrste, bilo bića, stvari ili pojava. Opće imenice dijele se na one koje označavaju pojedini primjerak ili pojedini član neke vrste, zbirne i gradivne imenice. Zbirne imenice označavaju više pojedinačnih primjeraka u cjelini (Barić i sur., 1997: 100). Težak i Babić (1994: 85) zbirne imenice definiraju kao ime za skup bića ili stvari koji pripadaju istoj vrsti i promatraju se kao cjelina. Gradivne imenice podrazumijevaju gradivnu tvar ili materiju.

Druga je podjela imenice na stvarne ili konkretne i nestvarne ili apstraktne. Konkretne imenice su one koje označavaju nešto što se može opipati, na primjer *sin*, *kuća*. Isto tako označavaju bića ili stvari koje se trenutno ne mogu opipati, ali ih se može zamisliti, na primjer *anđeo*, *mjesec*, *sunce* (Barić i sur., 1997: 100-101). Težak i Babić (1994: 86) konkretne imenice definiraju kao imenice koje znače neko biće ili stvar koje možemo osjetiti nekim od osjetila. Apstraktne imenice označavaju nešto što se ne može opipati, na primjer

dobrota, oluja, sreća. Težak i Babić (1994: 86) za apstraktne imenice kažu da one znače nešto što nije stvarno. Imenice *narod, pleme, društvo, država* i sl. mogu spadati u obje kategorije. Primjerice imenica *narod* može biti konkretna imenica jer označuje skup ljudi, ali može biti i apstraktna imenica jer znači nešto što nije opipljivo.

3.2. Gramatičke osobine imenica

Gramatičke su osobine imenica rod, broj i padež. Kako se u ovom radu detaljnije osvrćemo na muško-ženske parnjake iz područja imenica koje označuju zanimanja, ovdje se detaljnije osvrćemo samo na kategoriju gramatičkoga roda.

Spol je biološka kategorija koja se u suvremenim rječnicima definira kao „skup obilježja po kojima se razlikuju muškarac i žena, odnosno među jedinkama iste vrste mužjaci od ženki” (Vajs et al., 2015: 1452). Rod je gramatička kategorija izražena „različitim morfološkim sredstvima (članom, deklinacijom i sl.)”, a razgovorno može biti i sinonim za spol (Vajs et al., 2015: 1345). Nadalje, rod se definira i kao sociološka kategorija „koja se odnosi na činjenicu da osobe rođene kao muškarci ili žene u svojim kulturama i društvima odrastaju sukladno obrascima društva koji su podložni promjenama” (Breglec, 2015: 206, 208).

Ovdje nas u prvom redu zanima rod u gramatičkom smislu, kao kategorija kojom se iskazuju odnosi u rečenici (Težak i Babić, 1994: 78). „Rod je gramatička kategorija koja se očituje u slaganju imenica s pridjevskim riječima, a može biti muški, ženski i srednji“ (Barić i sur., 1997: 101). Ova kategorija uvjetuje da pridjev i zamjenica koji stoje uz imenicu mogu biti samo u jednom od triju oblika odnosno u muškom, ženskom ili srednjem. Kategorija roda povezana je sa značenjem riječi, to jest imenice muškog roda označavaju muško biće, a imenice koje su ženskog roda označavaju žensko biće. Imenicama koje ne označavaju ni muški ni ženski spol rod se određuje po nastavku. Tako su glavninom muškoga roda imenice koje za nastavak imaju suglasnik (iznimka su imenice i-sklonidbe poput *krv, milost, radost* itd.), ženskog su roda imenice koje za nastavak imaju *-a*, te su srednjeg roda imenice koje za nastavak imaju *-o* i *-e* (Barić i sur., 1997: 101).

Riječi muškoga i ženskoga roda odnose se na muška i ženska bića, a riječi srednjega roda oznaka su za biće kojemu nije potrebno isticati spol te za stvari i prirodne pojave. Često se javlja nesklad spola i roda i tada se gramatički rod određuje uz pomoć pokazne zamjenice uz imenicu. Tako pokazna zamjenica *taj* znači muški rod, zamjenica *ta* ženski rod i zamjenica *to* srednji rod (Težak i Babić, 1994: 79). Ili kako navodi autorica Pišković (2011), pokazne

zamjenice *ovaj* za muški rod, *ova* za ženski rod i *ovo* za srednji rod. Nesklad spola i roda javlja se također kod imenica koje označavaju stvari, osjećaje, pojave i slično, koje nemaju spola, ali mogu biti ženskoga ili muškoga gramatičkoga roda. Autori Težak i Babić (1994: 79) navode primjere *grad, put, čekić, cipela, košulja, tuga*. Postoje iznimke kod riječi koje znače nešto žensko, a muškoga su ili srednjega roda i riječi koje znače nešto muško, a ženskoga su ili srednjega roda. Druga su iznimka riječi koje mogu imati i muški i ženski rod, na primjer *varalica* ili *ulizica*. Tafra (2001: 252) navodi da postoje imenice koje označavaju mlađu osobu i tvorene su od iste osnove, koje mogu biti u muškom, ženskom i srednjem rodu. To su riječi *momčina, momče, momak* i *djevojka, djevojče, djevojčuljak*. Kao posebnu skupinu kod određivanja roda ističe ekspresive kao što su *glavonja, seljačina, ludonja* itd. Upućuje na problem nedovoljne obrade sljedećih skupina:

- imenice općega roda: *pijanica, pazikuća, zvjerokradica, uhoda, budala* (m, ž)
- dvorodne imenice: *bol, glad, čar, splav, pelud, svrbež* (m, ž), *finale* (m, s)
- imenice različita roda u jednini i množini: *tango, tanga; torpedo, torpeda; torzo, torza* (m, s); *sluga, sluge* (m, ž); *oko, oči; uho, uši* (s, ž)
- imenice različita roda u osnovnom i prenesenom značenju: *kukavica* 1. ž ptica selica *Cuculus canorus* 2. m/ž osoba koja se boji, koja nema dovoljno hrabrosti
- imenice različita roda u atributnom i predikatnom slaganju: *ova su djeca dobra* (ž, s)
- imenice kojima se rod određuje nakon što se zna jesu li jednina ili množina: *Sali, Tučepi, Malvini* (Tafra, 2001: 254).

Pišković (2011: 166) opisuje defektivne imenice koje imaju samo jedan rod. Imenice koje se odnose samo na osobu ženskog roda nazivaju se *feminina tantum*, a imenice koje se odnose samo na osobu muškog roda nazivaju se *masculina tantum*. Postoji nekoliko čimbenika koji utječu na ovu pojavu.

Prva skupina *feminina tantum* čine uloge koje je odredilo društvo ili koje su određene nekim biološkim karakteristikama, to su imenice *babica*,¹ *dadilja, dovilja, rodilja, prvorotkinja, trudnica*.

Drugu skupinu čine uloge u zanimanjima koje je nametnulo društvo i tu nastaju imenice *feminina tantum* (*domaćica, dvorkinja, gejša, kućanica, narikača, pralja, švelja*) i *masculina tantum* (*alkar, as, astronaut, rudar, tjelohranitelj*).

Treća su skupina imenice koje su povezane s religijskom sferom i tu su češća pojava *masculina tantum* (*svećenik, biskup, dalaj lama, đakon, episkop, nuncij, ordinarij, papa,*

¹ U potpoglavlju 5.1. prikazuje se suvremeno jezično stanje u vezi s tom imenicom.

paroh, pop, anđeo, apostol, demon, vrag), a rijetka su pojava *feminina tantum* (*časna sestra, dumna/duvna, Bogorodica*).

Četvrta su skupina imenice koje su nastale na temelju određenih ponašajnih ili fizičkih karakteristika i to su *feminina tantum* (*brineta, diva, koketa, plavuša, slatkica, trač-baba, udavača*) i *masculina tantum* (*bradonja, brkonja, ćelavac, kavalir, lola*).

Također kao dodatna skupina moglo bi se spomenuti i idiomatske izraze gdje se kao *feminina tantum* javljaju *majka mudrosti, majka priroda, učiteljica života, ustanova kći*, a kao *masculina tantum* primjerice *braća po oružju, otac domovine, otac suvremene medicine, sin domovine, sin prirode, tatin sin, mamin sin, majstor od zanata, stric iz Amerike* (Pišković, 2011: 166-169).

U kategoriju imenica i za muške i za ženske osobe spadaju imenice s različitim sufiksima: *-ica, -lica, -lo, -če*. Sve te imenice, osim imenica sa sufiksom *-če* koje su srednjega roda, dvorodne su i to najčešće u muškom i ženskom rodu, a rjeđe u muškom i srednjem rodu.

4. MOCIJSKA TVORBA

U *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* autora Rikarda Simeona ne navodi se pojam mocije, ali se navodi pojam *moviran* i *moviranje*. Za *moviran* navodi da je 'razlučen prema rodu', a *moviranje* definira kao „tvorbu imenica ž. roda izvođenjem od oblika za m. rod pomoću posebnih nastavaka” (1969: 858).

U *Rječniku stranih riječi* riječ *mocija* u gramatičkom smislu objašnjava se kao promjena riječi, deklinacija, odnosno konjugacija (Klaić, 1988: 896). Noviji Anić-Klaić-Domovićev *Rječnik stranih riječi* (2002) uopće ne donosi značenje te riječi.

Mocija podrazumijeva promjenu i roda i spola. Kada se mijenja rod, riječ je o pridjevskoj mocijskoj tvorbi, na primjer *dobar-dobra-dobro*, a kada se mijenja i spol, riječ je o imeničkoj mocijskoj tvorbi. (Barić, 1987: 9-10).

Horvat i Mihaljević navode da je mocija „veza između imenica (ili sveza) koje se međusobno razlikuju u rodu te označuju pripadnike različitog spola, a u svemu drugom imaju isto značenje“ (2019: 28).

Hrvatski jezični portal mociju u gramatičkom smislu definira kao „mehanizam jezika kojim riječ mijenja rod (spol) promjenom ili tvorbom za razliku od iste svrhe koja se postiže različitim riječima [*radnik (m spol) → radnica (ž spol) za razliku od pijevac-kokoš*]. Riječ je etimološki nastala od latinske riječi *motio*≈*motus* koja u prijevodu glasi 'pokrenut'.

Babić navodi da „kad se od imenice jednoga roda tvori imenica drugoga s razlikom u oznaci spola“ (1995: 123), govori se mocijskoj tvorbi, što se još naziva i *nomina mota* ili *parne imenice*.

Barić i sur. (1997: 304) navode da je mocijska tvorba „tvorba imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu“. Mocijska tvorba koristi se za oznaku ljudi i životinja, a češća je pojava da se od imenice muškoga roda tvori imenica ženskoga roda te tako čine mocijski par, npr. *car-carica*. Isto tako mogu se tvoriti od pridjeva ili glagola. Kad se imenica za žensku osobu tvori tako da je osnova imenica za mušku osobu, riječ je o mocijskoj tvorbi. (Barić i sur., 1997: 310)

U Pranjkovićevoj i Silićevoj gramatici donosi se donekle drugačija definicija mocijske tvorbe. Oni naglašavaju „da treba razlikovati značenje 'spol' od značenja 'rod'. Značenje 'spol' pripada leksikologiji, a značenje 'rod' gramatici. ('Spol' je sociološki, a 'rod' lingvistički, tj. gramatički pojam.) (2007: 171) Tako navode da je *vršitelj radnje* model po kojem se „tvore imenice koje znače 'vršitelj radnje' i 'vršiteljica radnje'“ (2007: 171), to jest time naglašavaju da se imenice za ženske osobe ne izvode od imenica za muške osobe koje bi

bile preduvjet za tvorbu ženskih parnjaka, nego da morfemi za muške i za ženske osobe stoje jedni nasuprot drugima.

Uz taj tvorbeni model, „mocija se izražava i na supletivan način, tj. dvjema različitim osnovama (jednom za 'muški spol', drugom za 'ženski spol'). Usp.: *brat* i *sestra*, *otac* i *majka*, *sin* i *kći* itd.“ (Silić i Pranjković, 2007: 173)

Autorica Pišković (2011: 104) predlaže neutralnu definiciju kod koje nema usmjeravanja od jednoga roda prema drugomu, po kojoj bi mocijska tvorba bila „izvođenje imenica za živa bića s obzirom na njihov spol“.

Autorica Mihaljević navodi da „ako se spol izriče sufiksom, odnosno ako od imenice za oznaku jednog spola nastaje imenica za oznaku suprotnog spola, npr.: učitelj – učiteljica, tenisač – tenisačica, student – studentica, mačka – mačak, riječ je o mocijskoj tvorbi“ (2013: 1).

4.1. Mocijski parnjaci

Barić (1987: 10) kaže da su mocijski parnjaci „imenice suprotnog spola u mocijskom odnosu“ te čine mocijski par. Nadalje navodi da nisu nova pojava te da ih se može pronaći još u djelima iz 13 stoljeća. Najveća zastupljenost javlja se u tvorbi etnika i u rodbinskoj terminologiji: *rođak – rođakinja, nećak – nećakinja, svekar – svekrva*. Češća je pojava tvorbe ženskog parnjaka pa se ustalilo mišljenje da u mocijskom parnjaku muški parnjak čini osnovni član (Barić, 1987: 11).

Mocijski se parnjaci obično dijele na leksičke i tvorbene, a (1988: 43) tvorbeni dalje na prave tvorbene parnjake i neprave ili semantičke tvorbene parnjake. Leksički mocijski parnjaci su parovi među netvorbenim imenicama koje su suprotstavljene značenjski po spolu, na primjer *konj – kobila, pijetao – kokoš* (Barić i sur., 1997: 304). Tvorbeni mocijski parnjaci su parovi u kojima od imenice muškog roda nastaje imenica ženskog roda i obrnuto. Autori ih dijele na ženski i muški mocijski parnjak. Ženski mocijski parnjak nastaje dodavanjem sufiksa *-a, -ica, -ka, -inja, -kinja*, a muški mocijski parnjak nastaje dodavanjem sufiksa *-(a)c, -(a)k*, a rijetko se upotrebljava i sufiks *-an* (Barić i sur., 1997, 304)

Barić (1987) dijeli tvorbene mocijske parnjake na prave i semantičke ili neprave. Kod pravih imenica jednog roda nastaje od imenice drugog roda, a kod semantičkih imenice imaju samo zajedničku osnovnu riječ, odnosno imenica nije izvedena od imenice suprotnog spola, ali s njom čini mocijski par. Kao primjer za prave mocijske parnjake autorica navodi *car-carica, pletač-pletačica*, a kao primjer za semantičke mocijske parnjake *starac-starica*. Barić (1988: 43) navodi da kod pravih mocijskih parnjaka ženski član čini tvorbeni parnjak muškom članu jer je u tvorbenoj vezi s njim, a u semantičkim parnjacima ženski član je semantički parnjak muškom članu jer je s njim u semantičkoj vezi.

Neki autori smatraju da su sve imenice koje označavaju jedan spol motivirane imenicama koje označavaju suprotan spol, a neki autori smatraju da imenica koja označava jedan spol nastaje neovisno o imenici koja označava suprotan spol. Imenica za muški spol predstavlja osnovnu riječ za imenicu za ženski spol u dvjema situacijama, kada imenica za mušku osobu ulazi potpuno u sastav za imenicu za žensku osobu (*frizer – frizerka*) te kada imenica za mušku osobu ulazi djelomično u sastav imenica za žensku osobu zajedno sa sufiksom (*liječnik – liječnica*) (Barić, 1988: 44).

4.2. Mocijski sufiksi

U hrvatskom jeziku imenice možemo tvoriti svakim od osnovnih tvorbenih načina. Najplodniji je tvorbeni način sufiksalna tvorba (Težak i Babić, 1994: 151). Ovdje najprije pokazujemo tvorbu imenica koje znače vršitelja radnje, a potom mocijske sufikse kojima se od tih imenica tvore one suprotnoga spola.

Imenice koje znače vršitelja radnje najčešće se tvore od glagola (*suditi – sudac, kuhati – kuhar, liječiti – liječnik*), a zatim od imenica (*bačva – bačvar, košarka – košarkaš, vaterpolo – vaterpolist*) (Barić i sur., 1997: 306).

Silić i Pranjković navode da se imenice koje znače vršitelja radnje odnosno „radnika, poljoprivrednika, obrtnika, znanstvenika, umjetnika, književnika, službenika, glazbenika, sportaša i sl.“ (2005: 163) tvore uz pomoć sljedećih sufikasa:

1. *-ac(Ø): putopisac, jezikoslovac, svinjogojac*
2. *-ač(Ø): dostavljač, predavač, klizač*
3. *-and-Ø: preparand, doktorand, magistrand*
4. *-anik(Ø): kopljanik, konjanik, poslanik*
5. *-ant-Ø: laborant, projektant, diskutant*
6. *-ar(Ø): ministar, geometar, magistar*
7. *-ār(Ø): zubar, cvječar, slikar*
8. *-arnik(Ø): mljekarnik, ljekarnik, ranarnik*
9. *-enik(Ø): gospodarstvenik, glazbenik, službenik*
10. *-ent-Ø: asistent, docent, apsolvant*
11. *-er(Ø): kaskader, fasader, graver*
12. *-ičar(Ø): prognostičar, dijagnostičar, evidentičar*
13. *-ijer(Ø): šansonijer, hotelijer, rentijer*
14. *-ik(Ø): polemik, satirik, kritik*
15. *-ir(Ø): pastir, portir*

16. *-ist(Ø): kroatist, violinist, lingvist*
17. *-jar(Ø): matematičar, knjižničar, fizičar*
18. *-lac(Ø): kladilac, mačevalac, bičevalac*
19. *-lij(a): zanatlija, režimlija, jurišlija*
20. *-nik(Ø): uvoznik, nadglednik, besjednik*
21. *-or(Ø): provokator, instruktor, inspektor*
22. *-ovnik(Ø): duhovnik, gromovnik, pukovnik*
23. *-telj(Ø): graditelj, tužitelj, vjeroučitelj* (Silić i Pranjković, 2005: 163-164).

Uz sufikse koje su spomenuli autori Silić i Pranjković (2005), Barić i sur. (1997: 308) spominju i jedan koji se rijetko rabi, a to je sufiks *-džija* (*duhandžija, galamdžija*). Od imenica se tvore imenice sa sufiksima *-ičar* (*alkohol – alkoholičar, pantomima – pantomimičar*) i *-ničar* (*alat – alatničar, povijest – povjesničar*).

Prema Barić mocijski je sufiks „onaj sufiks kojim se tvori imenica određenog spola, bez obzira na to je li tvorena imenica suprotnog spola ili neovisno od nje“ (1987: 10).

Za Pišković to su „rodno markirani sufiksi jer se njima tvore imenice kojih gramatički rod koincidira sa spolom referenata“ (2011: 104).

Silić i Pranjković (2005: 171) donose definiciju mocijskih morfema te navode da su to „morfemi koji znače 'spol' – muški i ženski“.

Ženski mocijski parnjak tvori se sufiksima *-a, -ica, -ka, -inja, -kinja*, a muški mocijski parnjak se tvori sufiksima *-(a)c, -(a)k i -an* (Barić i sur., 1997: 304). Među njima najplodniji je sufiks *-ica*, a zatim *-ka, -inja, -kinja* i *-a*. Za sufikse *-ac(Ø), -er(Ø), -ičar(Ø), -ijer(Ø), -jar(Ø)* i *-lij(a)* u mocijskom odnosu stoji sufiks *-ka* (*jezikoslovka, kaskaderka, prognostičarka, šansonijerka, knjižničarka, zanatlijska*), za sufikse *-ač(Ø), -and-Ø, -anik(Ø), -ant-Ø, -ar(Ø), -ār(Ø), -arnik(Ø), -enik(Ø), -ent-Ø, -ist(Ø), -nik(Ø), -or(Ø), -ovnik(Ø)* i *-telj(Ø)* u mocijskom odnosu stoji sufiks *-ica* (*dostavljačica, doktorandica, poslanica, laborantica, zubarica, ministrica, mljekarnica, gospodarstvenica, asistentica, kroatistica, uvoznica, inspektorica, pukovnica, graditeljica*), sufiks *-ik(Ø)* „posuđuje“ mocijski morfem za ženski spol od morfema *-ičar-*, za sufiks *-ir(Ø)* u

mocijskom odnosu su sufiksi *-ka* (*portirka*) i sufiks *-ica* (*pastirica*), sufiks *-lac(Ø)* nije u mocijskom odnosu (Silić i Pranjko, 2005: 164).

Zanimljivo je da se pritom najčešće rabljen sufiks *-ica* preklapa s istim sufiksom kojim se tvore umanjnice (*mamica*) te imenice koje znače alat (*sijačica*) pa se javljaju homonimi. Babić (1995: 128) navodi također primjer pojave homonima. *Travarica* označava 'ženu travara' i 'rakiju od trava'. Zbog raširene uporabe imenice *travarica* sa značenjem 'rakija od trava' može se pretpostaviti uporaba imenice za 'ženu travara' imenica sa sufiksom *-ka* (*travarka*). Isto tako navodi primjer imenice *mornarica* koja ne može biti naziv za 'ženu mornara' jer već označava 'flotu'. U uporabi je riječ *moreplovka*.

Težak i Babić (1994: 152-143) navode da su sufiksi *-ač* i *-telj* u hrvatskom jeziku veoma plodni. Sufiks *-telj* slaže se s infinitivnom osnovnom. Naglašavaju prednost uporabe sufiksa *-telj* umjesto sufiksa *-lac* kad je riječ o čemu živome, na primjer *branilac* – *branitelj*, *odgajalac* – *odgajatelj*. Naime, imenice koje završavaju na sufiks *-l(a)c* nemaju parnjaka za vršiteljicu radnje jer ti parnjaci označavaju neku napravu. Na primjer u paru *slušalac*-*slušalica* slušalica označuje napravu te ne može biti parnjak koji označava vršiteljicu radnje. Prednost se daje imenicama sa sufiksom *-telj*, na primjer *slušatelj*-*slušateljica* jer one uvijek mogu motivirati imenicu za žensku osobu (Barić i sur., 1997: 311).

4.3. Imenice kod kojih se ne može tvoriti mocijski parnjak

Babić (1995) kaže da su to imenice bez mocijskog para koje imaju neko obilježje koje iz različitih razloga karakterizira samo jedan spol te da su to imenice koje označavaju oba spola kao što su *kornjača*, *kuna*, *vjeverica*, *deva*, *jarebica*.

Barić i sur. (1997: 305) navode da postoje neke imenice kod kojih se ne može provoditi mocijska tvorba iz različitih uzroka. Kao prvo ograničenje autorica navodi biološko obilježje, tako imenice *dojilja*, *rodilja* nemaju svog mocijskog parnjaka. Isto tako kao ograničenje kod mocijske tvorbe javlja se povijesno-sociološko obilježje, pa imenice *dvorkinja*, *dadilja* nemaju mocijskog parnjaka. Kao rjeđu pojavu navodi tvorbeno obilježje, „kao zaposjednutost lika za ženski rod drugim značenjem, npr. imenica na *-lica* značenjem 'predmet'“.

Imenice koje završavaju na sufiks *-ič* nemaju svog mocijskog para (*branič*, *gonič*, *ribič*, *vodič*), kao ni većina imenica koje označavaju vršitelja radnje, a završavaju na sufiks *-(a)c* (*pisac*, *kupac*, *borac*, *tvorac*, *znalac*, *pojac*, *platac*) (Barić i sur., 1997: 304).

Barić (1987: 13) također spominje imenice koje završavaju na sufiks *-ič* te navodi da se umjesto tih imenica mogu upotrebljavati imenice na sufiks *-lac* ili *-telj*, na primjer umjesto imenice *vodič* da se koristi *vodilac* ili *voditelj* pa bi se od njih mogao izvesti ženski mocijski parnjak *vodilica* i *voditeljica*. Kao dvije imenice koje su u vrlo čestoj svakodnevnoj uporabi, a nemaju svoj mocijski parnjak navodi imenice *đak* i *beba*. Treba naglasiti da leksem *beba* u hrvatskom standardnom jeziku pripada razgovornom sloju i označuje lutku, a za živo biće preporučuje se upotrijebiti oblik *novorođenče*, *čedo*.²

² V. <https://rjecnik.hr/search.php?q=beba>. Pristupljeno: 7. kolovoza 2022.

5. UPOTREBA ŽENSKOGA MOCIJSKOGA PARNJAKA

Ističu se dvije upotrebne situacije – opća ili neutralna i pojedinačna ili konkretna (Barić, 1987: 15). Opća upotrebna situacija je ona u kojoj nije potrebno posebno naglašavati spol ili on nije zadan, a konkretna je ona u kojoj je spol zadan. Primjer za opću upotrebnu situaciju jest natječaj za radno mjesto, u tom se slučaju ne može oglasiti natječaj za *liječnicu* te se tako ograničiti samo na 'žene liječnike', pa se rabi muški rod *liječnik* gdje se javlja neobilježnost muškoga spola te predstavlja samo oznaku za zvanje, a ne 'muškarca liječnika'. Opća se upotrebna situacija javlja i u raznim emisijama i knjigama kada se na početku voditelji obraćaju s *Poštovani gledatelji* ili *Dragi čitaoc*e gdje se ne obraćaju konkretno jednomu spolu, nego gledateljima ili čitateljima općenito. Također se može uočiti u raznim natpisima *Sjedalo za invalide*, *Dom za umirovljenike*, *vojnici*, *đaci*, *studenti imaju popust...* (Barić, 1987: 15). U svakodnevnom govoru ili razgovoru upotrebljavamo opću upotrebnu situaciju kada kažemo *Imali smo goste* ili *Došli su svi profesori* ili *Idem liječniku/zubaru*. Kod neutralne upotrebe naziv određenog zanimanja i spol osobe nisu u gramatičkoj vezi (Barić, 1989: 12). Konkretna situacija javlja se kad se muški rod i spol naglase, odnosno kada prestanu biti neutralni.

Potkraj osamdesetih godina 20. stoljeća Barić navodi da postoje područja gdje se ravnopravno upotrebljavaju profesijski parnjaci te područja gdje se od ravnopravne upotrebe odstupa. Područja gdje je zastupljena ravnopravna upotreba jesu ugostiteljstvo (*konobar-konobarica*, *sobar – sobarica*), tvornice (*radnik – radnica*), glazbena umjetnost (*pjevač – pjevačica*, *pijanist – pijanistica*), novinarstvo (*novinar – novinarka*), kazalište (*glumac – glumica*), sport (*rukometaš – rukometašica*, *stolnotenisač – stolnotenisačica*), promet (*vozač – vozačica*), škola (*učitelj – učiteljica*, *profesor – profesorica*) (Barić, 1987: 14). Profesijski parnjak *učitelj – učiteljica* u upotrebi je od davnih vremena te vezano za taj parnjak nikad nisu bila prisutna kolebanja. Kao područja gdje se odstupa od ravnopravne upotrebe navodi diplome (*prvostupnik*, *magistar*), nazive škola (*škola za odgajatelje*), natpise u filmu i na televiziji (Barić, 1987: 15).

U Hrvatskoj se relativno kasno počelo rješavati pitanje svojevrsne jezične diskriminacije (ili jezičnoga seksizma) iz dvaju razloga, prvi razlog je Domovinski rat u ranim devedesetima kada je sve drugo bilo izvan fokusa, a drugi je razlog to što je pokret žena te njihove borbe i u tom području počeo jačati u Hrvatskoj tek krajem 1990-ih i početkom 2000-ih. U skladu s nacionalnom politikom promicanja ravnopravnosti spolova na različitim područjima, u novije doba, osobito od početka 21. stoljeća, stanje se promijenilo na

brojnim područjima. Tako je primjerice u akademskoj zajednici od bolonjske reforme donesen i *Zakon o akademskim i stručnim nazivima i akademskom stupnju* (2007) kojim je određeno da se na diplomama stečeni akademski stupanj piše u skladu sa spolom nositelja ili nositeljice diplome. Godine 2008. Izmjenama i dopunama uvode se profesijski parnjaci u Nacionalnu klasifikaciju zanimanja (Milinović Hrga, 2008: 5). Također je 2010. usvojena detaljnija *Nacionalna klasifikacija zanimanja* u kojoj se ravnopravno donose muški i ženski parnjaci za sve profesijske imenice.

U hrvatskom se jeziku muški rod javlja kao neobilježen te označava i muški i ženski spol, a ženski rod označava isključivo ženski spol (Milinović Hrga, 2018: 4). Predrasude društva predviđaju da muškarci zauzimaju više pozicije prilikom zapošljavanja, a žene niže pa se javlja problem nepostojanja profesijskih parnjaka.

Iako su žene u današnje vrijeme prisutne u gotovo svim profesijama, i dalje postoje određena kolebanja kod tvorbe i upotrebe ženskog mocijskog parnjaka. Tako Babić (2004: 233-234) navodi primjer konfuzije kod prijevoda engleske riječi *congresswoman*. Ustaljena je uporaba riječi za muški spol *kongresmen*, ali prijevod riječi za ženski spol *kongresvumenica* zvuči apsurdno. Navodi kako u rječnicima nema riječi *kongresmen* ili ako je ima, nema ženskog parnjaka, a u jednom je rječniku riječ *kongresmen* navedena i za muški i za ženski spol. *Hrvatski jezični savjetnik* za žensku osobu navodi riječ *kongresmenka*, što Babić smatra neprihvatljivim jer engleska riječ *man/men* označava mušku osobu te ne može biti u riječi koja označava žensku osobu. Najboljim rješenjem smatra uporabu riječi *kongresnik* za mušku osobu, a *kongresnica* za žensku.

5.1. Mocijski (ne)par

Zapaženiji suvremeni primjer kada se javio problem kod upotrebe mocijskog parnjaka je primjer mladića Ivana koji se obrazovao za zanimanje *primalje – asistentice*, koja se nekoć nazivala babica. Nakon položenog stručnog ispita mladiću nije izdana licencija za rad jer su svjedodžba i uvjerenje o položenom stručnom ispitu bili u ženskom rodu. Hrvatska komora primalja odgodila je izdavanje licencije tražeći da se problem riješi institucijski. Ministarstvo Republike Hrvatske smatra da je zakon rodno osviješten, te da svi nazivi, nebitno koriste li se u muškom ili ženskom rodu, podjednako označavaju oba spola. Hrvatska komora primalja upozorila je tada da zakon ne nudi potrebno rješenje (Klepac, 2016).

Uvidom u *Zakon o primaljstvu* vidljivo je da se u cijelom dokumentu upotrebljava ženski rod za zanimanje, a na početku dokumenta istaknuto je da „izrazi koji se koriste u

ovome Zakonu i propisima koji se donose na temelju njega, a koji imaju rodno značenje, bez obzira jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, obuhvaćaju na jednak način muški i ženski rod“ (Narodne novine, 2008: 1). Situacija je na kraju riješena tako što je službeno uveden novi mocijski par *primaljski asistent* i *primaljska asistentica*.

Milinović Hrga (2018: 1-2) navodi primjer iz 2015. godine kada je Kolinda Grabar Kitarović položila predsjedničku prisegu. Kada je prisegnula kao predsjednica Republike Hrvatske, u tekstu prisege upotrebljavala je imenice muškoga roda *dužnost predsjednika Republike* i *hrvatski državni poglavar*.³ To je prema tumačenju pravnih stručnjaka tada bilo nužno kako se ne bi ugrozila zakonitost čina. Autorica smatra da je to inzistiranje na muškom rodu bilo nepotrebno za izraz *hrvatski državni poglavar* jer uporaba ženskoga roda *hrvatska državna poglavarica* ne bi promijenila ni sadržaj ni značenje prisege. Prva rečenica teksta svečane predsjedničke prisege glasi: *Prisežem svojom čašću da ću dužnost predsjednika Republike Hrvatske obavljati savjesno i odgovorno, na dobrobit hrvatskog naroda i svih hrvatskih državljana*. Izraz *dužnost predsjednika Republike* u tom dijelu prisege odnosi se na funkciju koju osoba označava, dakle na neutralnu upotrebnu situaciju, zato bi uporaba ženskoga oblika *dužnost predsjednice Republike* u tom kontekstu bila netočna.

³ Tekst prisege glasi: „Prisežem svojom čašću da ću dužnost predsjednika Republike Hrvatske obavljati savjesno i odgovorno, na dobrobit hrvatskog naroda i svih hrvatskih državljana.

Kao hrvatski državni poglavar:

- držat ću se Ustava i zakona,
- brinuti se za poštovanje ustavnopravnog poretka Republike Hrvatske,
- bdjeti nad urednim i pravednim djelovanjem svih tijela državne vlasti,
- čuvati nezavisnost, opstojnost i jedinstvenost države Hrvatske.

Tako mi Bog pomogao.” (Narodne novine 1997)

6. MOCIJSKE TVORENICE U DJECE VRTIĆKE DOBI

Kako bi se provjerilo koliko djeca poznaju i na koji način tvore mocijske parnjake, kroz igru i neformalni razgovor ispitala sam nekoliko djece iz svoje životne sredine o parnjacima za pojedina zanimanja. Riječ je uglavnom o zanimanjima koja su im bliska ili poznata iz njihova iskustva pa sam nastojala doznati kako bi najčešće od uobičajenijih muških oblika napravili ženski mocijski parnjak. To su sljedeće imenice: *kuhar*, *zubar*, *veterinar*, *postolar*, *trener*, *vatrogasac*, *konobar*. Bilo je i nekoliko pitanja u obrnutom smjeru, kako od sljedećih ženskih parnjaka glasi muški mocijski parnjak: *dadilja*, *teta u vrtiću*, *prodavačica*, *cvjećarka*.

Najprije se donose definicije i mocijski parnjaci za sva ta zanimanja kako ih bilježi *Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika* (Vajs et al, 2015). *Kuhar* je 'onaj koji kuha i priprema jela', to jest 'onaj kojemu je kuhanje zanimanje', a *kuharica* je ženski mocijski par od *kuhar*, s tim da *kuharica* još pogrdno označuje prostu i neuglađenu žensku osobu. *Zubar* je 'liječnik za bolesti usta i zuba', a njegov je ženski mocijski parnjak *zubarica*. Imenici *zubar* sinonimi su i *dentist* i *stomatolog*, ali u razgovoru s djecom upotrebljavala sam termin *zubar* jer je on češći u razgovornom stilu te djeci bliži i poznatiji. *Veterinar* je 'onaj koji se profesionalno bavi veterinarstvom, koji se brine za uzgoj, zaštitu zdravlja i liječenje životinja'. Njegov je ženski mocijski parnjak *veterinarka*. *Postolar* je 'onaj koji izrađuje i/ili popravljaju obuću', a ženski mu je mocijski parnjak *postolarka*. Imenica *postolar* sinonimna je s imenicom *obučar* te sa zastarjelicom *cipelar*, ali *postolar* je u dalmatinskom idiomu znatno češći i djeci time poznatiji, stoga sam u razgovoru s njima rabila taj oblik. *Trener* je 'onaj koji trenira koga, koji nadzire čiji trening', a ženski je mocijski parnjak *trenerica*. *Vatrogasac* je 'onaj koji se bavi gašenjem požara', a ženski je mocijski parnjak *vatrogaskinja*. *Konobar* je 'onaj koji u ugostiteljskom objektu jelom ili pićem poslužuje goste za stolovima', a ženski je mocijski parnjak *konobarica*. *Dadilja* je 'ona koja se brine o djeci u obitelji kod koje je zaposlena', a već je u teorijskom dijelu o rječotvorju objašnjeno da je zbog izvanjezičnih razloga u rječnicima izostajao muški mocijski parnjak za tu imenicu. *Prodavač* je 'osoba koja se bavi prodajom, koja prodaje što', a ženski mu je mocijski parnjak *prodavačica*. *Cvjećar* je 'onaj koji uzgaja cvijeće' ili 'onaj koji prodaje cvijeće', a ženski je mocijski parnjak *cvjećarica*. Budući da je *teta u vrtiću* razgovorni oblik, on nije zastupljen u *Velikom rječniku hrvatskoga standardnoga jezika*, nego se u njemu može pronaći definicija imenice *odgajatelj/odgojitelj* kao 'onaj koji se bavi odgojem djece', a ženski je mocijski parnjak

odgajateljica/odgojiteljica. U razgovoru s djecom upotrebljavala sam oblik *teta u vrtiću* jer je to najčešće jedini koji djeca vrtićke dobi poznaju.

Treba napomenuti da se u navedenom rječniku ženski parnjaci ne mogu pronaći uz definicije muškoga parnjaka, u njima se nigdje ne spominje i ne upućuje na oblik ženskoga mocijskoga parnjaka pojedinih imenica. Sve su definicije uz muški mocijski parnjak otprilike 'onaj koji...', samo je *prodavač* definiran kao 'osoba koja...'. Dakle, ženski parnjak treba ciljano potražiti u rječniku, a obično se uz njega navodi da je to ženski mocijski parnjak određene imenice muškoga roda te se upućuje na definiciju muškoga parnjaka. Jedina je iznimka od navedenih imenica *dadilja*.

U razgovoru s djecom postavljala sam sljedeća pitanja kako bih doznala znaju li i mogu li tvoriti suprotan mocijski parnjak od onoga iz pitanja:

1. Kako se zove žena koja radi kao kuhar/koja radi u kuhinji?
2. Kako se zove žena koja radi kao zubar/koja popravljala zube?
3. Kako se zove žena koja radi kao veterinar/koja liječi životinje?
4. Kako se zove žena koja popravljala cipele/koja radi kao postolar?
5. Kako se zove žena trener?
6. Kako se zove žena vatrogasac/koja gasi požare?
7. Kako se zove žena konobar/koja radi u kafiću?
8. Kako se zove muškarac koji je dadilja?
9. Kako se zove muškarac koji radi kao teta u vrtiću?
10. Kako se zove muškarac koji radi kao prodavačica?
11. Kako se zove muškarac koji radi u cvjećarnici?

Sudjelovalo je šestoro ispitanika kojima je svima materinski jezik hrvatski, a bili su sljedeće dobi: 6 godina i 6 mjeseci, 6 godina i 10 mjeseci, 3 godine i 3 mjeseca, 3 godine i 7 mjeseci, 4 godine te 4 godine i 4 mjeseca.

Ovo su njihovi odgovori:

Prvi ispitanik – dječak u dobi od 6 godina i 6 mjeseci

1. kuharica
2. zubarica
3. veterinica
4. postolarica
5. trenerica
6. vatrogasička
7. konobarica
8. dadilj
9. tetak
10. prodavač
11. cvječar

Druga ispitanica – djevojčica u dobi od 6 godina i 10 mjeseci

1. kuharica
2. zubarica
3. veterinarica, vetenirarica
4. postolarica
5. trenerica
6. vatrogasica
7. konobarica
8. dadiljarac
9. tetak
10. prodavač
11. cvječarac

Treći ispitanik – dječak u dobi od 3 godine i 3 mjeseca

1. kuharica
2. doktorica
3. teta žirafa
4. /
5. /

6. /
7. /
8. /
9. /
10. teta Klaudija
11. teta Rozana

Četvrti ispitanik – dječak u dobi od 3 godine i 7 mjeseci

1. kuharica
2. bušilica
3. bubinilica
4. /
5. /
6. vatrogasac teta
7. Natali
8. /
9. /
10. /
11. /

Peta ispitanica – djevojčica u dobi od 4 godine

1. kuharica
2. doktorica zubar
3. veterinarica
4. gospođa postolar
5. trenerica
6. vatrogasica
7. konobarica
8. dida
9. barba u vrtiću
10. Stjepko
11. cvjećarnik

Šesta ispitanica – djevojčica u dobi od 4 godine i 4 mjeseca

1. kuvarica
2. zubarica
3. /
4. poštar
5. trenira
6. /
7. konobarica
8. dadiljan
9. /
10. majstor prodavač
11. cvjetko

Kako se vidi iz njihovih odgovora, uglavnom su im poznata zanimanja *kuhar*, *zubar*, *konobar* i lako tvore uobičajene ženske parnjake kakvi su zabilježeni i u hrvatskom rječniku: *kuharica* (i dijalektno *kuvarica*), *zubarica* i *konobarica*. Umjesto uobičajene *zubarice*, zanimljivi su bili još odgovori *doktorica*, *doktorica zubar* i *bušilica*. U posljednjoj riječi očito je napravljen značenjski prijenos u odnosu na napravu kojom se buši. U svim primjerima riječ je o sufiksaloj tvorbi osim u dvočlanim izrazima *doktorica zubar*, *gospođa postolar* i *majstor prodavač*.

Zanimljivi su bili odgovori kod ženskih parnjaka za *vatrogasac* – *vatrogasička*, *vatrogasica*, *vatrogasac teta* te za *veterinar* – *veterinarica* i oblik s premetanjem glasova *vetenirarica*, *veterinica*, *bubinilica* i dvočlani izraz *teta žirafa*.

Posebno su zanimljivi njihovi odgovori kako glasi muški parnjak za zanimanja koja su im najčešće poznata samo u ženskom obliku. Tako je *dadilja* – *dadilj*, *dadiljarac*, *dadiljan* te *cvjećarka* – *cvjećarac*, *cvjetko*, *cvjećarnik*. Kod muškog parnjaka *teta u vrtiću* dvoje je djece odgovorilo *tetak*, a jedna je djevojčica odgovorila *barba u vrtiću*, ali budući da je ona s otoka Hvara gdje se u dijalektu imenica *barba* upotrebljava za tetka, ujaka i strica, nisam u potpunosti sigurna je li i u tom primjeru bila riječ kao i u prethodnim dvama.

Naravno, u skladu s dobi, nisu sva djeca dala odgovore na sva pitanja, mlađa su djeca dala manje odgovora u odnosu na predškolce. Na moja pitanja kako se zove određena osoba koja se bavi pojedinim zanimanjem također su davali konkretna osobna imena ljudi koje poznaju iz svoje uže životne okoline, a bave se tim zanimanjem. Tako je jedan od dječaka za ženu konobara rekao Natali, za muškarca koji radi kao prodavač djevojčica je rekla Stjepko, a dječak je sa zanimanjem prodavača povezo tetu Klaudiju, a sa cvjećarkom tetu Rozanu. Kad

sam jednoj djevojčici postavila pitanje za dadilju, upitala prvo što je to dadilja, objasnila sam da je dadilja osoba koja čuva djecu dok roditelji primjerice rade, na to je djevojčica odgovorila da je muškarac koji radi kao dadilja *did*a jer nju čuva djed dok roditelji rade.

Navodim ovdje i primjer mocijskoga (ne)para iz vlastitog obiteljskoga iskustva otprije otprilike sedam godina. Moj je brat pohađao dječji vrtić u rodnom gradu. U jednom razdoblju dok je odgajateljica bila na bolovanju, na zamjenu je došao odgajatelj koji se zvao Ante. Zbrka je nastala u trenutku kada djeca nisu znala kako će ga zvati s obzirom na to da su svoju odgajateljicu oslovljavali s 'teta', a nikad se nisu sreli s odgajateljem niti su čuli za takav primjer u kojem razgovoru. Jedan ga je dječak zovnuo 'tetak', ali drugi ga je dječak odmah ispravio objasnivši da je 'tetak' ustvari 'muž od tetke' te da ga tako ne mogu zvati. Dječja je snalažljivost pronašla rješenje u 'teta Ante'. Djeca su s novim odgajateljem razgovarala o tom kako odgajatelja ne mogu zvati 'teta' jer to označava žensku osobu pa su na kraju zajedno pronašli rješenje u nazivu 'barba Ante'.

7. ZAKLJUČAK

U ovom radu dan je prikaz mocijske tvorbe, to jest tvorbe imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu. Prikazani su osnovni pojmovi vezani uz rječotvorje te opisani i oprinjereni tvorbeni načini u hrvatskom jeziku. Poseban naglasak stavio se na tvorbu imenica gdje prevladava sufiksalna tvorba. Česta je kod imenica pojava nesklada gramatičkog roda i spola pri čemu je spol biološki, a rod gramatički pojam te se donio kratki prikaz defektivnih imenica koje imaju samo jedan rod. Detaljnije se obrađivala tvorba imenica koje znače vršitelja radnje jer se u ostatku rada stavio naglasak na mocijske parnjake za zanimanja.

Iz teorijskoga pregleda mocijske tvorbe u hrvatskom jeziku može se zaključiti da se definicija mocijske tvorbe nije znatno mijenjala protokom vremena te da autori uglavnom imaju zajedničku početnu točku u definiranju. Kod tvorbe mocijskih parnjaka, odnosno imenica suprotnog spola u mocijskom odnosu češća je pojava da se tvori ženski parnjak pa se razvilo uvjerenje da muški parnjak predstavlja osnovni član. Mocijski parnjaci dijele se na leksičke i tvorbene, a tvorbeni na prave i neprave (semantičke).

Imenice kod kojih se ne može provoditi mocijska tvorba imaju određene karakteristike tipične samo za jedan spol. Takve imenice su primjerice *dojilja*, *rodilja* i *dadilja*. Pri upotrebi ženskoga mocijskoga parnjaka postoje dvije upotrebne situacije: neutralna i konkretna. Neutralna se primjenjuje kada nije potrebno posebno isticati spol, a konkretna kada je spol točno određen. Ukratko je prikazan problem s uporabom mocijskih parnjaka. U različitim rječnicima može se pronaći navedene parnjake za gotovo sva zanimanja, ali u svakodnevnom govoru i nekim specifičnim situacijama i dalje se javlja problem. U današnje vrijeme kada je žena prisutna u gotovo svim profesijama uporaba ženskog mocijskog parnjaka trebala bi biti ustaljena te općeprihvaćena.

U posljednjem dijelu doneseni su primjeri mocijske tvorbe u djece vrtičke dobi prikupljeni neformalnim razgovorom iz čega se vidi da djeca lako tvore parnjake za zanimanja s kojima su upoznata te se vidi dječja maštovitost, osobito u primjerima gdje su im zanimanja bila poznata samo u ženskom obliku. Iz toga možemo zaključiti da razlozi zašto neki mocijski parnjak ne postoji u standardnom jeziku nisu jezične naravi, nego imaju veze s izvanjezičnim čimbenicima. Kako su primjeri mocijskih parnjaka koje su tvorila djeca dokazali, nije sporno da hrvatski jezik kao sustav sve te parove može ravnopravno tvoriti, ali društvo odlučuje trebaju li mu u određenom trenutku i hoće li se njima služiti.

LITERATURA

- Anić, Šime; Klaić, Nikola; Domović, Željko (2002). *Rječnik stranih riječi; Tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze*. Zagreb: SANI-PLUS.
- Babić, Stjepan (1995). Mocijska tvorba. U: *Hrvatski jučer i danas*. Zagreb: Školske novine, 123–132.
- Babić, Stjepan (2002). *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Globus HAZU.
- Babić, Stjepan (2004). *Hrvanja hrvatskoga*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija (1987). Mocijski parnjaci i njihova upotreba. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 13 (1), 9–18.
- Barić, Eugenija (1988). Tvorbeni status ženskog mocijskog parnjaka. *Rasprave Zavoda za jezik* 14, 12–21.
- Barić, Eugenija (1989). Ženski mocijski parnjak kao funkcionalna komunikacijska kategorija. *Jezik* 37, 43–49.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Breglec, Zrinka (2015). Rod, spol i žena u hrvatskome jeziku. *Jat: časopis studenata kroatistike* 1 (2), 204–219.
- Bukarica, Milica (1999). Rod imenica koje znače profesiju u ruskom i hrvatskom jeziku. *Suvremena lingvistika* 47-48 (1), 3–28.
- Horvat, Marijana; Mihaljević, Milica (2019). Dijakronijski pogled na mocijske imenice. *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 45 (1), 27–45. <https://doi.org/10.31724/rihjj.45.1.2>.
- Klaić, Bratoljub (1988). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- Marković, Ivan (2012). *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Martinović, Blaženka (2015). Od jezičnog „pomuškarčivanja” do jezičnoga „poženčivanja”. *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli* 13/1, 91–110.
- Milinović Hrga, Anđela (2018). Croatian occupational terminology: the 2000s’ escape from “a Man’s World”. *Poznan Studies in Contemporary Linguistics* 54, (3), 377–406, doi: 10.1515/psicl-2018-0015
- Narodne novine (2008) *Zakon o primaljstvu*. Zagreb: Narodne novine d. d.
- Narodne novine (1997) *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izboru predsjednika Republike Hrvatske*. Br 71. Zagreb: Narodne novine d. d.

- Pišković, Tatjana (2011). *Gramatika roda*. Zagreb: Disput.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Simeon, Rikard (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Tafra, Branka (2001). Razgraničavanje roda i spola (gramatički i leksikografski problem). *Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 27 (1), 251-266.
- Vajs Vinja, Nada; Zečević, Vesna; Jojić, Ljiljana; Nakić, Anuška; Ott, Ivan; Cvitanušić Tvico, Jelena; Đurđević, Ranka; Gligorić, Igor Marko; Korajac, Aida; Kotarac, Ines; Krajačić, Ivana; Peruško, Katja; Štriga, Nika; Vlatković, Dijana (2015). *Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Znika, Marija (2002). *Kategorija brojivosti u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Mrežni izvori:

- Jozić, Željko; Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (ur.) *Školski rječnik hrvatskoga jezika* (mrežno izdanje) <https://rjecnik.hr/search.php?q=beba>. Pristupljeno: 7. kolovoza 2022.
- Klepac, Alenka (2016). *Dobio svoju licenciju: "Odmah si idem tražiti posao u struci"*. <https://www.24sata.hr/news/dobio-svoju-licenciju-odmah-si-idem-traziti-posao-u-struci-458692>. Pristupljeno: 12. svibnja 2022.

Sažetak

U radu se opisuje mocijska tvorba u hrvatskom jeziku s posebnim osvrtom na takvu tvorbu u djece vrtićke dobi. Kratko se opisuju osnovni pojmovi iz rječotvorja, opimjeruju se tvorbeni načini te detaljnije obrađuje tvorba imenica. Iznose se različite definicije pojmova mocija i mocijska tvorba. Definiiraju se i detaljnije pojašnjavaju mocijski parnjaci te se progovara o imenicama kod kojih se ne može tvoriti parnjak. Naglasak je na upotrebi ženskoga mocijskoga parnjaka pa se opisuje povijest razvoja ženskih naziva za zanimanja i suvremeno jezično stanje.

U raščlambi se donose primjeri tvorenicu za profesijske mocijske parnjake u djece vrtićke dobi. Time je pokazano da hrvatski jezik kao sustav lako može tvoriti sve mocijske parnjake, a izvanjezični razlozi su uzrok zašto neki od njih ipak ne postoje u hrvatskom standardnom jeziku.

Ključne riječi: mocijska tvorba, mocijski parnjaci, tvorenicu djece vrtićke dobi.

Derivation of Feminine/Masculine Pairs in Child Speech

Abstract

The aim of the paper is to define motal word formation in Croatian language, especially with regard to preschoolers. Basic word formation terms are described and exemplified, with special notice given to noun-formation. Various definitions of terms motion and motal word formation are given. Motal counterparts are defined; nouns that cannot form a counterpart are taken into special consideration. The emphasis is put on the use of a female motion counterpart and, thus, the history of the development of feminine forms for professions and the contemporary linguistic situation in general.

Examples of profession motal counterparts derivatives in preschoolers are given in the main part of this paper. It has shown that motal counterparts can be easily formed in Croatian language, with extra-linguistic reasons why some of them are not present in the Croatian standard language.

Keywords: derivation of feminine/masculine pairs, feminine and masculine pairs, keyword formation in child speech.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja _____KRISTINA ČOVO_____, kao pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišne prvostupnice __ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja___, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi

Split, __20.9.2022._____

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG RADA U DIGITALNI REPOZITORIJ
FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENTICA	KRISTINA ČOVO
NASLOV RADA	MOCIJSKA TVORBA U DJECE VRTIČKE DOBI
VRSTA RADA	ZAVRŠNI RAD
ZNANSTVENO PODRUČJE	HUMANISTIČKE ZNANOSTI
ZNANSTVENO POLJE	FILOLOGIJA
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	ANĐELA MILINOVIĆ HRGA, DOC. DR. SC.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. TEA-TEREZA VIDOVIĆ SCHREIBER, DOC. DR. SC. 2. ANĐELA MILINOVIĆ HRGA, DOC. DR. SC. 3. IVANA ODŽA, DOC. DR. SC.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog **završnog**/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

_Split, 20.0.2022. _____

mjesto, datum

potpis studentice